
Simona Weidnerová, Petr Matějů: Nové stránky k odstranění nerovností v přístupu k vysokoškolskému studiu

Simona Weidnerová, Petr Matějů: Nové stránky k odstranění nerovností v přístupu k vysokoškolskému studiu

čtvrtek, 4. února 2010

Reforma finanční pomoci studentům se připravuje za výrazné podpory EU jako tzv. Individuální projekt národní. Expertní tým, který obě reformy v projektu s názvem „Reforma terciárního vzdělávání“ pro Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy připravuje, vznikl v průběhu široké spolupráce nezávislých odborníků na danou problematiku v minulých letech. Tímto projektem byly spuštěny nové stránky finanční pomoci studentům, které vyjadřují názory expertního týmu. Ve snaze připravit co nejlepší návrh reformy, která pomůže všem studentům, přistupuje expertní tým k přípravě reformního návrhu odpovědně. Proto již v průběhu jeho přípravy vede tento tým veřejnou diskusi. Stránky věnované finanční pomoci studentům budou sloužit v první řadě k informování o průběhu prací a ke zveřejňování pracovních verzí návrhů jednotlivých prvků finanční pomoci. Diskuse a výměna názorů probíhá na facebooku, který je doplňkem stránek finanční pomoci studentům a je s nimi propojen. Slouží jako diskusní fórum návrhu finanční pomoci studentům. Nejzajímavější podněty a dotazy, které se na facebooku objeví, budou pravidelně na stránkách finanční pomoci studentům zveřejňovány.

Stejně jako v ostatních vyspělých zemích, i v České republice je vysokoškolské vzdělání klíčem k zaměstnáním zajišťujícím vyšší prestiž, vyšší výděly, vyšší životní úroveň i celkově vyšší kvalitu života. Podle posledních údajů Českého statistického úřadu činila u nás v roce 2008 průměrná měsíční mzda středoškolsky vzdělaného pracovníka 26 763 Kč, u pracovníka s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním na bakalářské úrovni 30 263 Kč, vysokoškolsky vzdělaný pracovník s magisterským a vyšším diplomem si v průměru vydělal 45 566 Kč. Tyto údaje odpovídají i mezinárodnímu srovnání OECD (Education at a Glance, 2009), ze kterého plyne, že Česká republika patří k zemím s největšími rozdíly v příjmech mezi vysokoškolsky a středoškolsky vzdělanou populací. Podle tohoto zdroje v roce 2007 činily u nás průměrné příjmy ze zaměstnání vysokoškolsky vzdělané osoby ve věku 25–64 let 1,9 násobek příjmů osoby se středoškolským vzděláním. Vyšší hodnoty dosáhlo pouze Maďarsko (2,2), v USA to bylo 1,8, v Německu 1,6, a ve Švédsku jen 1,3.

Čím významnějším zdrojem sociálního vzestupu a životního úspěchu vzdělání v dané společnosti je, tím větší důraz se klade na to, aby přístup ke vzdělání byl otevřený a spravedlivý. To nevyhnutelně vyvolává otázku, komu se vyššího vzdělání dostane a komu naopak zůstane odepřeno. Nejde přitom jen o to, jak velká část populace má šanci získat vyšší vzdělání, což vyvolává spíše otázky spojené s prosperitou země a její schopností obstát v světové konkurenci, ale zejména o to, z jakých důvodů je určitým skupinám obyvatelstva vzdělávací systém otevřený více než jiným. Ve chvíli, kdy rozdíly v dosaženém vzdělání mezi skupinami jsou vnímány jako důsledek nerovných šancí způsobených něčím jiným než zájmem, schopnostmi a vůlí studovat (rasa, náboženství, pohlaví, zdravotní stav, sociálně-ekonomický původ), jde o problém dotýkající se samé podstaty sociální spravedlnosti a sociální soudržnosti společnosti. Ačkoli dosavadní vývoj ve světě ukazuje, že čím vyšší je celková vzdělanostní úroveň země, tím nižší je hladina vzdělanostních nerovností, není tomu vždy tak, že růst vzdělávacích příležitostí automaticky vede ke zmenšování nerovností.

Rozdíly v dosaženém vzdělání mezi různými skupinami obyvatelstva i to, do jaké míry je lze připsat na vrub nerovnostem ve vzdělanostních šancích, mají samozřejmě kulturní, historickou, politickou i geografickou dimenzi. Ve vyspělých zemích, kde dosažené vzdělání hraje klíčovou roli v sociální stratifikaci společnosti již celá desetiletí a vzdělávací systém je tudíž v centru pozornosti vlád i obyvatelstva, se podařilo zmenšit ty neklíčivější nerovnosti v šancích na vzdělání, a to zejména mezi různě industrializovanými regiony, mezi městem a venkovem. Je to dáno mimo jiné i tím, že tyto rozdíly jsou zřetelně viditelné a na jejich zmenšení lze snadněji zacílit příslušná „plošně působící“ opatření vzdělávací politiky. Za mnohem složitější je právem považováno odstraňování nerovností, které mají mezi různými příčinami nerovných

šancí na vzdělání zcela zásadní význam, neboť jsou člověku „připsány“ zrozením. Mezi tyto příčiny nerovných šancí na vzdělání patří zejména pohlaví, příslušnost k etnické minoritě a sociálně-ekonomický původ.

Ústřední otázkou, na kterou dnes vlády vyspělých zemí hledají odpověď, tedy není, jak dosáhnout formální rovnosti, ale spíše jak se co nejvíce přiblížit ideálu rovných šancí a spravedlnosti, jehož naplňování by nemělo být v rozporu s efektivitou. Jinak řečeno, nemohou-li nejvyššího vzdělání dosáhnout všichni, což je logické a pochopitelné, pak na první pohled rovnost šancí v přístupu ke vzdělání nemůže znamenat nic jiného, než že šance na studium mají být stejné pro všechny se stejnými schopnostmi a motivacemi studovat.

Skutečnost, že stále a všude – byť v různé míře – platí, že vyššího vzdělání dosahují častěji ti, kdo patří k takzvané „většinové populaci“ a mají příznivější sociální původ, je jedním z hlavních důvodů, proč v posledních letech nebývale roste význam studia zdrojů nerovností ve vzdělanostních šancích a hledání účinných nástrojů směřujících k jejich zmenšování. Vedle reformy základního a středního vzdělání, kde nerovnosti v přístupu k vysokoškolskému vzdělání vznikají především v důsledku snah rodičů z vyšších sociálních vrstev posílat děti do škol zvyšujících šance na pokračování ve studiu na vyšším stupni, jedním z nejvýznamnějších nástrojů zmenšování bariér přístupu k vysokoškolskému vzdělání patří systémy finanční pomoci studentům vysokých škol.

Systémy finanční pomoci studentům vysokých škol se přitom stávají stále důležitějším nástrojem vládních politik, jejichž cílem je zmenšit sociální bariéry v přístupu k vysokoškolskému vzdělání. Je tomu tak v prvé řadě proto, že ve vyspělých zemích čím dál tím větší podíl mladých lidí dosahuje středoškolského vzdělání, které umožňuje vstup na vysokou školu. To vede k růstu aspirací na dosažení vysokoškolského vzdělání zejména v sociálních skupinách, jejichž participace na vysokoškolském vzdělání byla v minulosti poměrně nízká. Jinými slovy, stále prostupnější systémy středního vzdělání přivádí k branám vysokých škol stále větší počet mladých lidí pocházejících z rodin s nižším sociálně-ekonomickým statusem a nižšími příjmy, kteří jsou na studium na vysoké škole připraveni a jsou k němu motivováni. Zejména na tyto studenty jsou v čím dál větší míře zacíleny různé programy finanční pomoci.

Význam systémů finanční pomoci studentům vysokých škol roste i proto, že stále rostoucí počty studentů v terciárním vzdělávání vedou k růstu výdajů na vysokoškolské vzdělávání. Finanční pomoc studentům je nástrojem působícím proti vzniku ekonomických bariér v přístupu k vysokoškolskému vzdělání. Jinými slovy, systémy finanční pomoci studentům vysokých škol kompenzují i možné negativní sociální důsledky stále se rozšiřující spoluúčasti studentů pro ekonomickou dostupnost vysokoškolského vzdělání.

Hlavními cíli moderních systémů finanční pomoci studentům vysokých škol je oslabovat vliv výchozí rodiny na rozhodování o studiu na vysoké škole a zmenšovat ekonomickou závislost studentů vysokých škol na výchozí rodině, a to jak pokud jde o financování přímých studijních nákladů (školné na soukromých vysokých školách a další náklady spojené přímo se studiem) tak nepřímých nákladů (životní náklady během studia).

Příprava návrhu finanční pomoci studentům byla zahájena na základě programového prohlášení vlády Mirka Topolánka z roku 2006, ve kterém stálo: „Budou vytvořeny podmínky pro větší zpřístupnění vysokoškolského vzdělávání a pro rozšíření nabídky studijních oborů. Vláda sníží sociální bariéru v přístupu k vysokoškolskému vzdělání a navýší prostředky z veřejných zdrojů pro vzdělávání, vědu a výzkum. Vláda nezavede školné, ale otevře diskusi o větším zapojení soukromých zdrojů do financování vysokých škol, vědy a výzkumu“. Základní principy navrhovaného systému finanční pomoci studentům byly obsaženy v Bílé knize terciárního vzdělávání (kapitola 7).

Příprava účinného systému finanční pomoci studentům patří mezi priority současné vlády Jana Fischera. Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy Miroslava Kopicová ve svém prohlášení „Cíle MŠMT v oblasti terciárního vzdělávacího sektoru a výzkumu, vývoje a inovací“ mimo jiné uvedla: „Rozhodně hodlám pokračovat v reformě vysokého školství a postupně uskutečňovat změny navržené v Bílé knize terciárního vzdělávání. Za zvlášť důležitý cíl považuji urychlení práce na přípravě moderního systému finanční pomoci studentům.“

Petr Matějů a Simona Weidnerová, členové expertního týmu projektu IPn „Reforma terciárního vzdělávání“ odpovědní za přípravu návrhu finanční pomoci studentům

Více informací najdete [ZDE](#) .